

ASPECTE ALE PRELUĂRII ȘCOLILOR DE STAT MAGHIARE DIN JUDEȚUL SATU MARE DE CĂTRE STATUL ROMÂN DUPĂ MAREA UNIRE DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Mihaela SĂLCEANU

Abstract: *This study presents a very important moment in the history of Satu Mare educational system. December 1st 1918 Great Union, confirmed at the assembly in Alba Iulia, hasn't automatically meant the set up of the Romanian administration. This was accomplished during several months and facing challenges and disagreements in many villages raised by the resistance of some representatives of the ancient Hungarian administration. Education was the last obstruction the new administration had to take over from the old Austro-Hungarian administration. This couldn't have happened without the dedication of personalities like Dariu Pop-school inspector, Ioan Mihalca, Alexa Pop, Gavril Nagy, etc, greek catholic priests and teachers, true people that brought education and wisdom to the villages in Satu Mare.*

Keywords: *schooling, Romanian administration, schools, teachers, Dariu Pop, Ioan Mihalca, Alexa Pop, învățători.*

Secolul al XX-lea a debutat pentru românii transilvăneni sub auspicii deloc faste. Asistăm la o ofensivă fără precedent a autorităților oficiale de maghiarizare a națiunilor nemaghiare din cadrul regatului maghiar.

În anul 1880 ponderea demografică a maghiarilor ajunsese deja la 41,6% din totalul populației regatului după ce la sfârșitul veacului al XVIII-lea maghiarii abia reprezentau o treime din populație¹. Situația era la fel și în județul Satu Mare, unde ponderea maghiarilor a făcut un pas uriaș prin asimilarea evreilor, șvabilor, rutenilor și a unei părți a românilor, ajungând astfel ca în anul 1910 să reprezinte 66,7% din populația comitatului².

Pilonul principal al acestei maghiarizări forțate ale populațiilor nemaghiare din regat a fost, fără îndoială, învățământul și în primul rând cel primar. Câteva cifre și date ne vor ajuta să creionăm acest proces de maghiarizare. Vom remarca, în mod deosebit legile școlare din 1879, 1883, 1891, 1907 și 1910 care au consfințit obligativitatea predării limbii maghiare în școlile primare, gimnaziale și grădinițe. Se reduc numărul școlilor primare în alte limbi, iar cele în

*Mulțumesc domnilor dr. Viorel Ciubotă și dr. Viorel Câmpean pentru informațiile și sprijinul acordat pe parcursul redactării lucrării.

¹ Paul Lendvai, *Ungurii*, Ediția a-III-a, Editura Humanitas, București, 2013, p. 297.

² Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2004, p. 21.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

limba maghiară ajung în anii 1891-1892 să reprezinte 56% din totalul școlilor. Situația devine și mai explozivă odată cu legile din 1907 și 1910, cunoscute sub numele de Legile Apponyi, care duc la înjumătățirea școlilor, aparținând naționalităților³.

O situație de-a dreptul catastrofală se prezintă pentru populația românească din comitatul Satu Mare, care, începând cu anul 1912, suportă un dublu proces de maghiarizare, prin școală și prin biserică, odată cu crearea episcopiei maghiare de Hajdudorog. Această situație catastrofală pentru românii sătmăreni o observăm din actele oficiale care toate se poartă în limba maghiară. Protocoalele, consemnările din jurnalele școlilor, procesele verbale ale adunărilor parohiale sau școlare toate se întocmeau în limba maghiară. „Huiduită și alungată a fost limba noastră din toată administrația bisericească, ba chiar și din biserici și școli, unde au fost numiți preoți de limbă străină”⁴, scria Romul Marchiș, vicarul național român din Carei în 23 noiembrie 1918⁵.

Iată de ce credem că a existat în rândul populației românești sătmărene o atitudine de opoziție totală față de această politică a autorităților maghiare, atitudine care se manifestă în primul rând prin refuzul de a-și da copii la școlile maghiare și încercările disperate de a menține școlile confesionale în parohiile românești sătmărene.

În această privință sunt emblematic cazurile a două comunități vecine geografic, dar una aparținând de episcopia de Hajdudorog, **Sătmărelul**, iar alta, **Mădărasul**, aparținând de episcopia de la Oradea.

În Sătmărel, deși războiul băntuia cu putere, iar foarte mulți săteni erau mobilizați, adunarea extraordinară a credincioșilor hotărăște, în 22 august 1915, că vor susține școala confesională și mai departe și astfel vor avea învățământ în limba română. Și aceasta în condițiile în care învățătorul român era mobilizat pe front, preotul înlocuindu-l de mai bine de un an. Adunarea hotărăște „să țină preotul și mai departe, poate mai puține ore, dar școala nu o va lăsa”⁶.

Și în Mădăras, în adunarea din 28 ianuarie 1915, credincioșii declarau „unanim că doresc a-și învăța limba” și să se facă memoriu la Inspectoratul de învățământ ca limba română să fie predată în școala de stat din localitate⁷.

Trebuie menționat că, dacă în Sătmărel mai coexistau școala confesională cu școala de stat, mult mai puternică și mai înzestrată, în Mădăras autoritățile reușiseră cu complicitatea învățătorului român Ioan Ciulean să etatizeze școala confesională încă de prin anii 1897! El a convins credincioșii să ceară în scris întregirea salariului învățătorului la 400 de coroane „ademenind poporul cu vorbe viclene”, scrie în *Cronica parohială*⁸.

Trebuie să remarcăm că exista, la începutul veacului al XX-lea un curent în rândul învățătorimii române de a solicita comunităților sătești mărirea salariilor conform legilor școlare și pe care comunitățile sărace românești nu le puteau satisface, chiar dacă uneori era vorba de maximum 200 de coroane anual. Așa că solicitările de întregire de salariu din partea statului sunt numeroase în primele două decenii ale veacului al XX-lea. Sigur că autoritățile școlare aveau tendința să ridice oferta, spunând că vor prelua toate cheltuielile școlare cu condiția transformării în școală de stat. Nu este de mirare că numărul școlilor de stat în

³ Paul Lendvai, *op.cit.*, p. 311.

⁴ Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1989, p. 480.

⁵ Despre Romul Marchiș, vezi pe larg Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. I, Ed. Citadela, Satu Mare, 2010, p. 98-101 și vol. III, Ed. Citadela, 2015, p. 283-286.

⁶ Parohia ortodoxă Sătmărel, *Registrul proceselor verbale*, neinv.

⁷ Arhivele Naționale Satu Mare (în continuare ANSM), *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. 315, p. 60-60 v.

⁸ Viorel Ciubotă, *op. cit.*, p. 54.

comunele românești era deja de 40.

Unul din românii sătmăreni de mare implicare politică, națională, bisericească și mai ales în domeniul apărării școlii românești, Constantin Lucaciu,⁹ până în anul 1914 preot în Craidorolț, fratele mai puțin cunoscut al lui dr. Vasile Lucaciu, dar nu lipsit de extraordinare calități, scria într-o carte, din păcate azi uitată, dar nu mai puțin actuală, apreciată și de Nicolae Iorga¹⁰: „Neexistând nici o normă de lege ori regulament, care să fixeze un model de clădire școlară, inspectorii școlari, administrația, notarul comunal sau moșierul bogat prin fel și fel de uneltiri ajungeau să declare și cea mai bună clădire ca necorespunzătoare, sub pretext că ori nu era destul de înaltă, ori n-avea ferestrele destul de mari, ori că ușa nu era așezată în loc potrivit, ba una, ba alta, până ce sosea sentința de moarte a Comitetului Comitatens și școala se închidea în ciuda tuturor protestelor celor în drept și numai iată se deschidea în sat o școală de stat ori comunală, care spre mai mare palmuire a oricărui simț de pudoare și bunăvoință, se așeza în fosta școală confesională, decretată de mai înainte ca necorespunzătoare și luată acum cu chirie sau cumpărată pe veci”¹¹.

Tot în acea perioadă apărea și cartea unui alt român transilvănean, Onisifor Ghibu, refugiat și el în România. Cartea apărea la București și a reprezentat o radiografie necruțătoare a învățământului în general, inclusiv a celui românesc din Transilvania¹².

Biserica greco-catolică susținea 1146 de școli confesionale cu 1120 de învățători. În mod legal limba de predare în aceste școli era limba română, mai puțin în comunele care în anul 1912 au fost înglobate Hajdudorogului și unde a fost declarată obligativitatea predării materiilor în limba maghiară. Situația nu era mai strălucită nici în celelalte, pentru că limba română se predă în 5,5 ore pe săptămână, iar limba maghiară în 13 ore!¹³

Mai remarcăm că era obligatoriu ca documentele școlare să fie redactate în limba maghiară (condică de înmatriculare, condică de clasificare și de absențe, condica școlară unde se trecea materia predată, condica de inspecție)¹⁴.

Onisifor Ghibu reproduce și câteva statistici, privind populația (Comitatul Satu Mare avea 396.632 locuitori din care doar 119.760 - 42% erau români), precum și școlile primare, normale, secundare, superioare etc.¹⁵.

În ceea ce privește școlile primare, existau în Sătmar 38 de grădinițe de copii, 69 de școli de stat, 4 școli comunale, 1 greco-ortodoxă, 143 greco-catolice, 51 romano-catolice, 2 evanghelice, 133 reformate, 6 izraelite, 4 private. Deci un total de 417 școli¹⁶.

Dacă până în anul 1868 în Comitatul Satu Mare nu a existat nicio școală de stat, în anul 1895 anul sărbătoririi „Mileniului maghiar” (o mie de ani de la venirea ungarilor) s-au deschis astfel de școli în Seini, Căvnic, Peleșu Mare, Șomcuta Mare, Negrești-Oaș, localități care pe atunci aparțineau Comitatului Satu Mare. În 1896 s-au deschis școli de stat în Apa, Medieșu Aurit, Odoreu, Potău, Dindești, Sânmiclăuș, Vama, în 1905 în Orașul Nou, Borlești, Domănești, Hrip, Lipău, Culciu Mare, Gerăușa, Pomi, Sătmar, Moșeni, Mireșu Mare, Cicârlău, Văleni, Vetiș, iar în 1907 în Târșolț, Andrid, Doba, Ghenci¹⁷.

⁹ Vezi pe larg în V. Câmpean, *op. cit.*, vol. II, Ed. Citadela 2010, p. 257-261.

¹⁰ Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 182-183.

¹¹ Constantin Lucaciu, *Biserica, școala și armata factorii vieții naționale și de stat*, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, București, 1915, p. 93.

¹² Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, Institutul de Arte Grafice „Nicolae Stroilă”, București, 1915, p.77 și 108.

¹³ *Ibidem*, p. 109.

¹⁴ *Ibidem*, p. 110.

¹⁵ *Ibidem*, p. 170.

¹⁶ *Ibidem*, p. 171.

¹⁷ Borovszky Samu, *Szatmár Vármegye*, Országos Monografia Társaság, Budapest, 1908, p. 342.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

Oricum situația învățământului primar confesional românesc era departe de a fi strălucită în anii 1914-1918. Vom folosi o sursă maghiară de informație pentru a nu fi acuzați de părtinire.

Vom prezenta pe plăși situația cunoscătorilor de carte după o lucrare maghiară, care a apărut în anul 1914!

În plasa Careii Mari unde trăiau 43.692 locuitori, din care 36.588 maghiari, 303 germani, 5 slovaci, 6.748 români, 15 ruteni, alții 67, vorbeau maghiară 42.215 persoane, ceea ce ne arată intensitatea procesului de maghiarizare. Culmea că aici erau notați 18.235 romano-catolici, 14.447 greco-catolici, 10.115 reformați, 860 de evrei, citeau și scriau 24.288 persoane¹⁸.

În plasa Carei era un procent de 55% știutori de carte.

Plasa Mátészalka avea 45.191 locuitori, din care 44.979 maghiari, 86 germani, 30 slovaci, 29 români, 15 ruteni, alții 52. Maghiară vorbeau 45.125 persoane, din care 23.699 scriau și citeau. Erau 27.542 reformați, 3.481 romano-catolici, 8.848 greco-catolici¹⁹.

Procentul știutorilor de carte era de 52%.

Plasa Satu Mare avea 34.093 locuitori, din care maghiari 29.364, germani 74, slovaci 7, români 4.310, ruteni 3, alții 63. Maghiară vorbeau 32.546 locuitori, știau să scrie și să citească 17.941 locuitori. Din punct de vedere religios erau 14.868 reformați, 4.015 romano-catolici, 13.248 greco-catolici, 5 ortodocși, 1.915 evrei, etc²⁰. Un procent de 52% știau scrie și citi.

Plasa Csenger avea 28.899 locuitori, din care 27.134 maghiari, 1.667 români, 16 germani, 18 slovaci, 4 ruteni, 60 alții. Vorbeau maghiară 28.518, iar 16.046 știau să scrie și să citească. Religios erau 2.361 romano-catolici, 7.990 greco-catolici, 16.642 reformați, 1837 evrei, etc²¹. Deci 55% știau scrie și citi.

Plasa Fehérgyarmat avea 31.631 locuitori, din care 31.518 maghiari, 54 germani, 8 slovaci, 23 români, etc. Vorbeau maghiară 31.617 persoane și știau să scrie și să citească 19.617 persoane (62%). Dominau reformații cu 25.198 de suflete²².

Plasa Oaş avea 24.365 locuitori, din care 5.199 maghiari, 928 germani, 282 slovaci, 17.886 români, 13 ruteni, alții 52. Vorbeau maghiară 7.868 persoane, iar de citit și scris 5.985 persoane. Religios erau 744 romano-catolici, 18.581 greco-catolici, 3.111 reformați, 1.905 evrei.²³ Procentul cunoscătorilor de carte este de 24.5%.

Plasa Ardud avea 31.711 locuitori, din care 13.526 maghiari, 3.527 germani, 14.449 români. Vorbeau maghiară 20.849 persoane, iar 13.366 știau scrie și citi. Religios erau 9.761 romano-catolici, 16.590 greco-catolici, 4.223 reformați, 1092 evrei.²⁴ 42% din locuitori știau scrie și citi.

Plasa Seini avea 28.136 locuitori, din care 7.770 maghiari, 281 germani, 20.049 români. Vorbeau maghiară 13.068 locuitori, iar 9.118 știau să scrie și să citească. Religios erau 20.889 greco-catolici, 3.003 reformați, 2.332 romano-catolici, 1.887 evrei.²⁵ Doar 32% din populație scria și citea.

Plasa Baia Mare avea 30.584 locuitori, din care 4626 maghiari, 172 germani, 25.608 români, 4 ruteni. Vorbeau maghiara 8.605 persoane, iar 8.380 știau să scrie și să citească (27%). Religios erau 3.119 romano-catolici, 26.160 greco-catolici, 601 reformați, 52 ortodocși, 599

¹⁸ Farkas Jenő, *Szatmármegyei Kalauz*, Nánásy István Nyomása, Ed. Nagybánya, 1914, p. 6-7 și V. Ciubotă, *op. cit.*, p. 20.

¹⁹ *Ibidem*, p. 24.

²⁰ *Ibidem*, p.30.

²¹ *Ibidem*, p. 47.

²² *Ibidem*, p. 54.

²³ *Ibidem*, p. 62.

²⁴ *Ibidem*, p. 67.

²⁵ *Ibidem*, p. 74.

evrei²⁶.

Plasa Șomcuta Mare avea 30.027 locuitori. Maghiari erau 3.404, 343 germani, 24.882 români, alții 383. Vorbeau maghiară 7.567 persoane, iar 7.025 scriau și citeau. Din punct de vedere religios erau 643 romano-catolici, 23.416 greco-catolici, 2.101 reformați, 1943 ortodocși, 1900 evrei²⁷. Doar 23% din populație scria și citea.

Am ținut să prezentăm aceste cifre, deoarece ele ne demonstrează că în zonele românești analfabetismul era extrem de mare, în jur de 65-70% din populație, ceea ce ne arată că sistemul de învățământ confesional nu era viabil pentru întreaga masă a populației, mai ales când acesta era lipsit de resurse și de cadre școlare valoroase care preferau de foarte multe ori învățământul de stat unde erau mult mai bine plătiți. Sigur că într-un stat dispus să accepte existența naționalităților, ceea ce nu era cazul Ungariei din ultimele decenii ale veacului al XIX-lea și primele două decenii ale veacului al XX-lea, statul ar fi trebuit să ajute financiar mai mult și învățământul confesional românesc. Statul maghiar nu a avut niciun interes, considerându-l o piedică în calea maghiarizării din regat.

Au existat voci, din păcate nu puternice, care au încercat să atragă atenția asupra politicii ultranaționaliste a guvernelor maghiare din această perioadă și care au cerut respectarea strictă a prevederilor legii naționalităților din anul 1868. Putem să enumerăm aici pe prințul Rudolf, pe prințul Franz Ferdinand, pe deputatul Lajos Mocsáry etc²⁸. Și nu în ultimul rând pe fruntașii mișcării naționale românești care în această perioadă, pe cale parlamentară, pe calea presei, pe căi private, au încercat din răzputeri să atragă atenția maghiarilor asupra situației insuportabile ce se crease pentru românii transilvăneni. Totul a fost în zadar.

În această perioadă școala confesională românească era și într-o criză acută de învățători calificați, dintre care foarte mulți au fost mobilizați pe fronturile Primului Război Mondial.

Vom exemplifica cu câteva date statistice interesante, fără să putem prezenta o statistică generală pentru tot județul Satu Mare. Astfel, erau mobilizați în 1917 din dieceza Oradei învățătorii: Ioan Matei din Supuru de Jos, Gabriel Sima din Stâna, Vasile Cuc din Bolda, Ioan Gocan din Cuța, Ioan Făthry din Hurezu Mare, George Mărcuș din Medișa, Augustin Micle din Racova, Ioan Szantó din Sârbi, Ioan Rațiu din Istrău, Augustin Popp din Sânmiclăuș, Isidor Zancu din Ruși, Vasile Cosma din Homorodu de Jos, Ștefan Chindriș din Bicău, Emilian Iacob din Pomi, Octavian Popp din Lipău, Vasile Sepeși din Roșiori²⁹.

Deci dintr-un total de 45 de cantori învățători, 16 erau pe front, ceea ce în procente însemna 35,5%, foarte mult pentru a se putea desfășura un învățământ românesc de calitate.

Și din alte părți avem nume de învățători plecați pe front (din eparhia Gherlei): Andrei Bulzan din Cig, despre care nu se mai știa nimic din toamna anului 1914, pierzându-i-se urma pe frontul din Serbia, Ioan Moldovan din Săcășeni, dar care sosise acasă din prizonieratul din Rusia în luna iunie 1918, George Dunca din Eriu Sâncrai, prizonier în Rusia³⁰.

Avem și preoți care sunt plecați pe front: Atanasie Doroș din Tarna Mare, Iuliu Pop din Meceniș, George Moody din Ghenci, Ludovic Vida din Carei, etc.³¹.

Din păcate avem multe localități unde nu erau învățători deloc: Moftinu Mic, Doba,

²⁶ *Ibidem*, p. 79.

²⁷ *Ibidem*, p. 118-119.

²⁸ Paul Lendvai, *op. cit.*, p. 314-316. Mocsáry a fost exclus din propriul partid și alungat din viața politică!

²⁹ Viorel Ciubotă, *op. cit.*, p. 77. Am completat o serie de nume din *Status personalis dioecesis Magno-Varadinensis graeci ritus catholicorum*, Magno-Varadini, Tipografia „Nayvarad”, 1917, p. 15-18.

³⁰ *Ibidem*, p. 77.

³¹ *Ibidem*.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

Odoreu, Bercu, Peleşu Mare. Sau sunt localități unde funcționau dascăli ieșiți la pensie și reîntorși la serviciul activ: Botiz, Culciu Mare, Andrid³².

În majoritatea satelor unde învățătorii erau plecați pe front în mod normal preoții au preluat destinele școlilor confesionale, mai ales ținând seama că ei erau în mod legal și directori ai școlilor confesionale. Exemplificăm cu cazul școlii confesionale din Sătmărel, unde învățătorul a plecat pe front încă în iunie 1914 și preotul ținea prelegeri la școală, fără plată, de mai bine de 4 luni (august – decembrie 1914). El cerea, în adunarea extraordinară din 6 decembrie 1914 să primească compensații. Adunarea stabilește că preotul Ioan Mihalca³³ să înlocuiască și pe mai departe pe învățător și să primească 40 de coroane lunar „care sumă și altcum rămâne la biserică în datoria preotului”³⁴. Deci este clar că preotul nu se alegea cu nimic din ținerea orelor la școala confesională. Dar nu este mai puțin adevărat că nici comunitatea locală nu era prea generoasă, deși în adunarea extraordinară din 22 august 1915 când se pune iarăși problema școlii și a orelor pe care preotul le face „Poporul voiește a susține școala confesională și pe mai departe” și să se caute învățător. Se hotărăște că dacă nu se va găsi învățător, preotul să țină pe mai departe școala „poate mai puține ore dar școala nu o va lăsa”³⁵.

În sfârșit, învățătorul Gavril Nagy după doi ani de front a fost declarat „neapt de arme” și apt pentru serviciul de santinelă. Probabil, fusese rănit grav. Astfel, locuitorii din Sătmărel întocmesc în 11 septembrie 1916 o cerere pentru a fi eliberat din armată și a se reîntoarce la școala din sat.

Întorcându-se, învățătorul Nagy ridică problema înaintării în grad, deoarece împlinind 17 ani în învățământ avea dreptul să avanseze din clasa III, gradul I (cu 1800 coroane leafă anual) la clasa II, gradul II cu o leafă de 2000 coroane anual. Adunarea din 2 decembrie 1917 îi recunoaște dreptul, însă „comuna bisericască fiind săracă, nu poate să-i solvească această aredicare de 200 coroane anual”. Adunarea decide să se ceară Ministerului de Culte și Instrucție Publică ajutor de stat pentru a putea ridica salariul învățătorului!³⁶

În decursul a 40 de ani de regim „constituțional” unguesc școala românească ajunsese în timpul războiului la un pas de maghiarizarea totală, pas ce era considerat de guvernanții maghiari mijlocul cel mai eficace pentru înfăptuirea unității naționale a statului maghiar³⁷. Probabil că acest pas ar fi fost trecut la terminarea războiului victorios pentru Puterile Centrale.

O primă etapă se concretizează în anul 1917 când contele Apponyi, ajuns din nou

³² *Schematismus venerabilis cleri dioecesis graeci rit. cath. Hajdudorogensis*, Typis Alexii Jóba, Nyiregyháza, 1918, p. 131, 132, 133, 109, 110, 112, 116, 120.

³³ *Ioan Mihalca* (1854-1925). A urmat liceul la Oradea, iar teologia la Seminarul Latin din Satu Mare. Hirotonit în 1878. În același an se și căsătorise, în 5 august, la Hurezu Mare cu Elena, fiica parohului local, Ioan Sopronyi. A fost capelan în Chereluș, apoi administrator parohial în Șimand (Arad). Aici se vor naște copiii Augustin Traian (ajuns preot și el), și Alexandru. În acești ani știm că a tradus o broșură intitulată *Jertfa cea mare*. Între 1892-1893 a fost paroh la Medișa, iar din 1893 până în 1907 a slujit la Hurezu Mare. Apoi pleacă la parohia Sătmărel (Gidani, în epocă). Membru activ al Partidului Național Român, s-a numărat printre preoții care au protestat împotriva înființării Episcopiei greco-catolice de Hajdudorogh. În timpul slujirii sale la Sătmărel s-a terminat construirea bisericii de zid cu hramul „Sf. Mare Mucenic Dimitrie”. Un alt fiu al său, Romul, a ajuns protopop la Carei. Pentru activitatea sa vezi și lucrările: Viorel Ciubotă, *Vicariatul național român din Carei*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997 și Viorel Câmpean, *Teologul Traian Mihalca în corespondență cu un coleg de peste Carpați*, în „*Eroii neamului*”, Satu Mare, an VII, (serie nouă), nr. 2 (23), iunie 2015, pp. 47-50.

³⁴ Parohia Ortodoxă Sătmărel, *Registrul proceselor verbale începând cu anul 1904*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ P. Roșca, Învățămintul primar ardelean, în *Transilvania, Banat, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. II, Ed. Cultura Națională, București, 1929, p. 1026.

ministrul cultelor și instrucțiunii publice, creează acea „graniță culturală” care a însemnat în primul rând statificarea școlilor confesionale din județele de graniță ale Transilvaniei. Această măsură e încununată în perioada 15 iulie – 28 august 1918 când organizează la Cluj un curs special cu 200 de învățători români unde aceștia au jurat că se vor pune în slujba maghiarizării³⁸.

Urmare a acestor politici au fost desființate 311 școli confesionale române cu 477 învățători. Ele au fost înlocuite cu școli în care toate materiile, în afară de religie, se predau în limba maghiară³⁹.

La toate aceste măsuri opresive guvernamentale mai trebuie să adăugăm pe cele cauzate de gripa spaniolă care a bătuit cu furie în anul 1918 și care a dus la suspendarea școlilor în majoritatea localităților sătmărene. De exemplu la Sătmărel primul mort de gripă spaniolă este îngropat în 4 octombrie 1918, murind până la 1 noiembrie 1918 un număr de 20 de persoane⁴⁰.

Preotul Alexa Pop⁴¹ din Sanislău nu s-a putut prezenta la adunarea de constituire a Consiliului Național Comitatens Satu Mare din 12 noiembrie 1918 deoarece în comună existau o mulțime de bolnavi de gripă spaniolă și zilnic îngropa câte 2-3 persoane⁴². Situația era la fel și în alte localități, astfel că autoritățile au închis școlile de frica răspândirii molimeii!

Abia în 21 februarie 1919 preotul Ioan Mihalca anunța Inspectoratul Școlar Satu Mare despre începerea prelegerilor la școala de stat cu limba de propunere română și cerea trimiterea salariului pentru învățătorul Iuliu Fabian⁴³.

Trebuie amintit că încă din 6 noiembrie 1918 Inspectoratul Școlar Regesc Satu Mare înștiința școlile din județ prin adresa 7523/918 despre faptul că Ministrul Instrucțiunii Publice prin adresa 200532 a declarat că elevii din clasa I și a II –a din școlile primare cu limba de propunere românească nu mai sunt obligați să învețe în limba maghiară. La fel proceda și Episcopia greco-catolică de Oradea care în aceeași dată, 6 noiembrie, anunța despre hotărârea Ministerului⁴⁴.

Mai trebuie să observăm că în timpul revoluției din toamna anului 1918 multe din comunitățile românești sătmărene și-au declarat opțiunea necondiționată pentru folosirea limbii române în procesul de învățământ.

Astfel, locuitorii din Corod într-o adresă trimisă Consiliului Dirigent în decembrie

³⁸ *Ibidem*, p.1029.

³⁹ Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 258.

⁴⁰ Parohia ortodoxă română Sătmărel, *Matricola morților din anul 1904*, inv. nr. 159.

⁴¹ Vezi pe larg Ioan Ardelean Senior, *Oameni din Sălaj*, Așezământul tipografic „Lucașfăru”, Zalău, 1938, p. 75-85 și Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmărel*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 2000, pp. 160-161. *Alexa Pop* (1858-1927), protopop greco-catolic. A absolvit teologia la Satu Mare, fiind hirononit în 1881. A fost paroh pentru început la Bușag și Săsar. Încă de când slujea la Săsar a devenit membru pe viață al „Astrei”. S-a aflat, împreună cu mulți poporeni alături de lupta fruntașilor români împotruiți la Cluj. Din 1907 până la sfârșitul vieții a funcționat la Sanislău. Se va construi în acest timp o biserică impunătoare. S-a implicat atât pe plan politic, cât și pe plan cultural în emanciparea românilor sătmăreni. A fost președinte al Reuniunii învățătorilor greco-catolici din Arhidiaconatul Sătmărelului. A protestat vehement contra nou înființatei Episcopii de Hajdudorog. La 18 aug. 1912 a organizat la Sanislău o mare adunare de protest, la care au participat dr. Ioan Ciordaș și preotul Constantin Lucaciu. Episcopia orădeană l-a păstrat între asesorii consistoriali. La 18 noiembrie 1918 a fost ales în conducerea CNR cercual Carei. A activat politic și după Unire, în cadrul formațiunii naționale, ulterior național-țărăniște.

⁴² V. Ciubotă, *op. cit.*, p. 94.

⁴³ Parohia Ortodoxă Sătmărel, *Registrul actelor intrate și ieșite din parohia Sătmărel începând cu anul 1908*, nein.

⁴⁴ *Lupta românilor din județul Satu Mare ...*, 1989, p. 459.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

1918 cereau să se ia măsuri pentru ca românii sătmăreni să poată studia în limba română: „Acuma, vrem să trăim ca români și ca români să și murim. Pretindem să ni se dea limba noastră maternă răpită! Pretindem să putem învăța limba română maternă în școlile naționale românești, lucru dorit și pretins de acum înainte de toți, cu toată inima și sufletul”⁴⁵.

Cei din Crucișor, luând la cunoștință adresa din 6 noiembrie 1918 privitor la limba română „având în vedere dreptul înăscut la limba noastră în instrucțiune, în școala noastră confesională greco-catolică limba de propunere să fie exclusiv română și această școală a noastră o vom ține și în viitor cu ajutorul de stat de până acum...”⁴⁶.

Episcopul Demetriu Radu cere totodată ca senatele școlare să se pronunțe în termen de 8 zile cum doresc „a-și regula afacerea școlară, și dacă doresc și sunt apte de a-și „redeschide ori înființa școală din propriile puteri”, care numai cu ajutorul de la stat și acesta în ce măsură?”⁴⁷

Fapt demn de a fi menționat este că în adunarea românilor din Satu Mare și împrejurimi din 13 noiembrie 1918, desfășurată la Satu Mare, unul dintre punctele rezoluției adoptate (nr. 4) se referea la învățământ: „Pe baza dreptului de învățământ liber pretinde ca, în toate școlile normale, medii, limba de propunere să fie cea românească în părțile locuite de români și să fie socotite susținute de stat”⁴⁸.

Și la Carei, în 18 noiembrie adunarea românilor pretindea reintroducerea limbii române în învățământ și înființarea catedrei de limba română la gimnaziul din localitate⁴⁹.

Din cauza condițiilor interne și internaționale vom menționa că județul Satu Mare a rămas până în luna aprilie 1919 sub administrația ungurească și astfel nu au putut fi realizate prea multe în domeniul învățământului românesc. Abia după eliberarea județului Satu Mare de către armata română în 19 aprilie 1919 s-au făcut încercări de către Consiliul Național Român Comitatens Satu Mare de organizare a vieții economice, sociale și culturale.

Astfel, în 26 aprilie 1919, în ședința Consiliului Național Român Comitatens Satu Mare s-a hotărât ca la Inspectoratul pentru Învățământ să fie numit dr. Francisc Groza⁵⁰, profesor la Liceul Regal Catolic din Satu Mare⁵¹.

Această numire însă venea în contradicție cu politica Consiliului Dirigent și mai ales a Resortului de Culte și Instrucțiune Publică, care a avut în frunte în acea perioadă doi oameni de mare valoare, V. Goldiș și Valeriu Braniște, iar printre secretarii generali pe Onisifor Ghibu, istoricul Ioan Lupaș, Alexandru Rusu, Lutz Korodi, șef de secție era Tiberiu Brediceanu. Toate aceste personalități doreau ca la baza învățământului românesc să stea cele două mari principii, care au ieșit victorioase în urma războiului mondial: principiile libertății popoarelor și principiile unei democrații adevărate, nu cum au fost cei aproximativ 50 de ani de „democrație” ungurească. De fapt, ei au și reușit să impună în Hotărârea de unire a Transilvaniei cu România, la paragraful III, punctul 1 o prevedere referitoare la învățământ extrem de progresistă: „Fiecare

⁴⁵ V. Ciubotă, *op. cit.*, p.233. Documentul a fost reprodus și tradus din ungurește prima dată de Titus L. Roșu, *Pentru o istorie a Sătmarului*, în *Afirmarea*, anul III, nr. 5-6, mai-iunie 1938, p. 59.

⁴⁶ ANSM, fond *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. nr. 310, f. 148.

⁴⁷ *Lupta românilor din județul Satu Mare ...*, p. 459-460.

⁴⁸ V. Ciubotă, *op. cit.*, p. 360.

⁴⁹ *Idem*, *Vicariatul Național Român...*, p. 85.

⁵⁰ Francisc Groza (1883-1955?), fiu al orașului Satu Mare, după absolvirea studiilor și-a legat viața de activitatea de profesor la Liceul catolic Regesc și apoi „Mihai Eminescu” din localitatea natală. A avut și preocupări publicistice. De asemenea, cunoașterea limbilor clasice i-a oferit posibilitatea de a tipări în 1937 volumul *Gramatica limbii latine*. Cf. Viorel Câmpean, Marta Cordea, Ovidiu T., Pop, *Francisc Groza, un intelectual dedicat învățământului și culturii sătmărene*, Editura Citadela, Satu Mare, 2012.

⁵¹ V. Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni...*, p. 445. Există încă din 6 februarie 1919 un ordin al Resortului de interne din Consiliul Dirigent prin care se desființau Consiliile Naționale, astfel că hotărârile luate la Satu Mare erau ilegale.

popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie...”⁵².

În această idee s-au căutat ca la nivel de județe să fie numiți conducători (numiți acum revizori școlari) cu idei progresiste, buni organizatori. Așa ajunge în județul Satu Mare ca revizor școlar județean Dariu Pop⁵³, fost învățător în Maieru, Măgura Ilvei, Feldru, Șanț, Beclean, Bulgari, Șișești și Băsești (chemat de Gh. Pop de Băsești). Aici la Băsești este condamnat în 1914 la 4 luni închisoare pentru articolele sale în care denunța tarele regimului maghiar. Ajutat de Vasile Goldiș el trece în România, scăpând de închisoare și participând din plin la demascarea regimului opresiv maghiar din Transilvania, mai ales prin articolele publicate în ziarele importante bucureștene, „Dimineața” și „Adevărul”. Între anii 1916-1919 Dariu Pop a fost locotenent în unitățile de voluntari ardeleni, participând inclusiv la luptele de eliberare ale Sătmarului din primăvara anului 1919. Vasile Goldiș nu l-a uitat și l-a numit prin ordinul nr. 2.286 din 1 martie 1919 revizor școlar al județului Satu Mare, deși acesta încă nu era eliberat de sub ocupația maghiară⁵⁴.

La Satu Mare a ajuns să-și ocupe postul cândva în lunile mai-iunie, deoarece circularele pe care le trimite școlilor din județ datează după 10 iunie 1919. Probabil a fost demobilizat la cererea Consiliului Dirigent, care era în prima parte a anului 1919 într-o căutare febrilă de cadre capabile să ocupe extrem de multele posturi din administrație și învățământ.

După părerea lui P. Roșca, trei au fost marile probleme la care au trebuit să facă față conducătorii Transilvaniei în anul 1919.

În primul rând, trebuiau preluate și organizate fostele școli primare maghiare de stat, comunale și grădinițele de copii, trebuiau asigurate condițiile pentru începerea procesului de învățământ în septembrie 1919, proces întrerupt din cauza gripei spaniole, încă din anul 1918.

În al doilea rând, asigurarea de cadre didactice pentru școlile preluate, asigurarea întreținerii localurilor distruse, în bună parte, de război și de revoluția din toamna anului 1918. S-a apelat la învățătorii pensionari și la preoții pensionari din vechiul regat, la suplinitorii fără o pregătire didactică necesară. Și nu în ultimul rând, problema cea mai importantă era unificarea învățământului românesc prin adoptarea unor legi unitare, care să funcționeze pe teritoriul României Mari. Problema a fost relativ rezolvată într-un timp destul de scurt, până în 1 septembrie 1924 când a fost adoptată o nouă lege a învățământului care a reprezentat un mare câștig față de legile anterioare care au guvernat învățământul din Ardeal⁵⁵.

Această ultimă etapă a fost pregătită în Transilvania prin „Decretul privitor la reorganizarea învățământului primar” adoptat de Consiliul Dirigent în 4 septembrie 1919. El prevedea câteva principii și dispoziții care au facilitat unificarea învățământului primar. În preambul, se stipula clar că „Una dintre acestea (consecințe n.n.) este necesitatea reorganizării învățământului primar pe baze care să asigure, pe lângă interesele diferiților factori școlari și interesele superioare ale statului românesc precum și necesitatea unificării diferitelor tipuri de școală primară într-un tip superior.” Se recunoștea încă școala confesională „cu toate că tipul

⁵² Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Editura Universității Babeș-Bolyai, Cluj, 1968, p. 405.

⁵³ *Dariu Pop* (1887-1965), născut pe plaiuri nășăudene a fost învățător la Șișești și Băsești, luptând alături de doi patrioți exemplari ai timpului său, dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești. S-a refugiat în România, revenind pe plaiurile noastre o dată cu trupele eliberatoare. A deținut începând din 1919 funcția de revizor școlar. S-a impus și în cultura sătmăreană interbelică, ca publicist, autor de manuale, etc. Ultimii ani din viață și i-a petrecut la Cluj. Cf. Dariu Pop, *Note autobiografice*, Editura Citadela, Satu Mare, 2015, și Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar...*, p. 164-165; Dariu Pop, *Das-călul din Blidari*, Ed. Someșul, Satu Mare, 2008, p. 249-250. În cele trei lucrări citate datele și numerele de înregistrare sunt diferite. Probabil că au fost emise mai multe note în această problemă.

⁵⁴ Dariu Pop, *Note autobiografice*, Ed. Citadela, Satu Mare, 2015, p. 21-26 și V. Ciubotă, *op. cit.*, p. 291.

⁵⁵ Vezi pe larg P. Roșca, *op. cit.*, p. 1031-1034.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

cel nou preconizat de Resortul Cultelor este superior școalei confesionale...”, subvenționată de stat și controlată de el⁵⁶.

Noua școală de stat cădea în responsabilitatea comună a statului, a bisericii și a comunității locale. Școala nou preconizată purta numele de „Școala primară națională”. Ea stătea sub conducerea unui sfat școlar local cu membri aleși pe 3 ani și mandatați de consiliul comunal, comitetele parohiale și de către stat. Se prevedeau drepturile și atribuțiile învățătorilor precum și competențele sfatului școlar, a revizorului școlar, etc.

Trebuie remarcat că acest decret al Consiliului Dirigent a apărut în a doua parte a anului 1919, după ce în învățământul transilvănean avusese în prima parte a anului o adevărată revoluție.

După cum remarcam și mai înainte, învățământul sătmărean a avut în frunte o personalitate de primă mărime, Darius Pop, care în timp scurt a reușit să schimbe radical fața învățământului sătmărean, modificându-i caracterul unghuresc de până atunci și transformându-l în învățământ românesc. Acest timp scurt înseamnă lunile iunie – septembrie 1919, deoarece pentru anul școlar 1919 – 1920 deschiderea era preconizată la 1 octombrie 1919⁵⁷.

Pentru a vedea intensitatea muncii Revizoratului Școlar Județean Satu Mare în primul an de funcționare credem că sunt definatorii numerele de înregistrare a circularilor pe care Darius Pop le expediază școlilor și entităților din județ. Astfel, până în 30 septembrie 1919 se ajunge la numărul 4.372, reprezentând o circulară prin care școlile românești erau înștiințate de apariția „Revistei Copiilor și a Tinerimii”⁵⁸. Până în 9 decembrie 1919 avem nu mai puțin de 5.410 numere de înregistrare, o cantitate imensă de documente expediate în mai puțin de 7 luni de zile! Trebuie să recunoaștem că este o realizare excepțională.

Menționăm că am reușit să depistăm doar o parte din numărul acesta mare de documente. Ne vom opri doar la luna iunie 1919, care după părerea noastră, constituie luna de vârf a preluării școlilor de stat sau comunale maghiare din județ și transformarea lor în școli românești.

Astfel, prin circulara nr. 3.260/14 iunie 1919 revizorul școlar cere preotului Ioan Mihalca din Sătmărel ca în urma dispozițiilor Consiliului Dirigent să preia școala de stat pentru statul român în termen de 8 zile, numind și un episcop al școlii⁵⁹. Probabil că asemenea circulare au fost transmise peste tot în județ unde se aflau asemenea cazuri. Am mai găsit circulara trimisă (nr. 3.250/din iunie 1919) protopopului Alexa Pop prin care era mandatat să preia școala de stat din localitatea Sanislău⁶⁰. Plenipotența aceasta era dublată de alta cu același număr (3.250) din data de 17 iulie 1919 prin care același Alexa Pop era mandatat să preia și grădinița de copii din Sanislău⁶¹.

În 16 iunie 1919 se expediază circulara nr. 3.311 prin care se anunța că potrivit dispoziției Consiliului Dirigent Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice din 23 mai 1919 nr. 4.153, personalului didactic și auxiliar din școlile confesionale (în afară de cele sășești subvenționate de la stat) nu li se vor plăti salariile și ajutoarele decât pe baza unei hotărâri speciale a Consiliului Dirigent⁶². Cu numărul 3.336 din 18 iunie 1919 se dădeau lămuriri asupra ajutorului de haine care se acorda învățătorilor. Se mai specifica că ajutorul se acorda doar învățătorilor care au

⁵⁶ *Decret privitor la reorganizarea învățământului primar*, Sibiu, 1919, p.3 și 4.

⁵⁷ Gh. Iancu, *op.cit.*, p. 262.

⁵⁸ Document aflat în colecție particulară.

⁵⁹ ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. 310, f., 86.

⁶⁰ Document aflat în colecție particulară.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. 310, f. 87

depus jurământul de fidelitate față de statul român⁶³.

Prin circulara nr. 3.387 din 20 iunie 1919 se anunță că membrii corpului didactic precum și familiile lor se bucură de reducere de 50% în călătoriile de pe calea ferată⁶⁴.

După apariția la Satu Mare a primului ziar românesc „Satu Mare” în 24 septembrie 1919, Darius Pop a putut mai ușor să-și facă cunoscute ideile novatoare pe care le avea privitor la dezvoltarea învățământului românesc. În primele trei numere el publica trei articole privitoare la școală: *Garnizoana* (pledoarie pentru învățarea limbii române⁶⁵), *Școlile primare*⁶⁶, *Inaugurarea Liceului Mihai Eminescu*⁶⁷. Dar între timp el rezolvase deja cea mai stringentă problemă a învățământului sătmărean: preluarea școlilor primare de stat și comunale maghiare și transformarea lor în școli primare naționale românești.

Se păstrează în fondurile Arhivelor Naționale din Satu Mare mai multe procese verbale de preluare a școlilor de stat de către autoritățile românești. Se remarcă faptul că în general preluarea școlilor s-a desfășurat fără incidente majore, dar totuși, nelipsind împotrivirile din partea foștilor conducători maghiari ai destinelor învățământului de stat.

Cel mai deosebit și mai interesant model de preluare a unei școli de stat se întâmplă la Mădăras unde evenimentul are loc cu mult înainte de adoptarea de către Consiliul Dirigent a dispoziției de preluare a școlilor de stat, comunale și grădinițelor de copii.

Se păstrează procesul verbal de ședință a Consiliului Național Român din Mădăras din 9 ianuarie 1919 (de fapt singurul care se mai păstrează) în care președintele Consiliului, probabil preotul Romul Buzillă, după ce aduce la cunoștința membrilor că „împrejurările s-au schimbat radical, aducând războiul mondial o nouă situație – eliberarea tuturor națiunilor oprimate și subjugate...” și își exprimă părerea că ar trebui „a se îngriji și de învățământul în școala de stat.”⁶⁸ El arată că „domnul Ioan Péreny până aci director – docente la acea școală (de stat n.n.), întrucât nu posedă limba română chiar și prin ordinațiunea Ministerului de Instrucție unguresc este absolvat (înlocuit n.n.) de la conducerea școlii din întrebare, dar cu tenoarea ordinațiunilor Marelui Sfat Național Român și respectiv a Ministrului Român de Culte și Instrucțiune Publică, Consiliile Naționale Române sunt îndatorate să se îngrijească de învățământ în școlile de stat – care nu poate să fie decât în limba română - și în urmare propune, că tot după Sfânta Sărbătoare a Botezului Domnului, adică 20 ianuarie stil nou să se înceapă învățământul și în școala de stat, cu atât mai vârtos că motivul sistării prelegerilor: gripa spaniolă, a încetat cu desăvârșire, iar antastia comunală târăgănează în mod de neînțeles...” El cere reluarea învățământului în școala de stat „cu atât mai vârtos că elevii vor primi instrucție în dulcea lor limbă românească. De asemenea cere preluarea edificiului școlar cu tot inventarul de către învățătorul Gyenye care să conducă școala, după ce va depune jurământul de fidelitate Sfântului Național Român⁶⁹.

Consiliul Național „salutând sositul soarelui dreptății – primește cu unanimitate propunerile prezidentului și îl provoacă că realizarea aceluia să o și înfăptuiască cu toate mijloacele și puterea ce le are”⁷⁰.

Este o dovadă de curaj exemplar pentru că nu trebuie să uităm că județul Satu Mare era încă sub ocupație maghiară, ocupație ce a luat sfârșit abia în zilele de 19-20 aprilie 1919.

⁶³ Document aflat în colecție particulară.

⁶⁴ ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. 310, f. 88.

⁶⁵ „Satu Mare”, an I, nr. 1/24 septembrie 1919. Menționăm că Darius Pop era directorul ziarului.

⁶⁶ *Idem*, nr. 2/28 septembrie 1919.

⁶⁷ *Idem*, nr. 3/1 octombrie 1919.

⁶⁸ ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar 315, f. 75, Protocol publicat de V. Ciubotă și Mihaela Sălceanu, în „*Eroii Neamului*”, anul IX, nr. 2, iun. 2017, p. 27-28.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

Din Sanislău avem exemplul unei preluări pașnice a școlii de stat și grădiniței de copii de stat, proces care se poate spune că a caracterizat majoritatea preluărilor din județ.

După cum aminteam, prin adresa nr. 3.250 din 14 iunie 1919 Dariu Pop, revizorul școlar al județului Satu Mare îl delega pe protopopul Alexa Pop „a prelua în numele meu școala de stat în termen de 8 zile”⁷¹. Evenimentul se întâmplă în data de 25 iunie 1919 și la el ia parte Alexa Pop, preot - protopop, comisarul preluării, Augustin Szabo, farmacist, denumit epitrop, Gurzo Imre, fost președinte al senatului școlar de stat, Baumgartner György, fost epitrop al școlii, Remezc Budó, învățător, Horvat Imre, învățător, György T. Piroška, învățătoare. După ce se ia la cunoștință plenipotența lui Alexa Pop, s-a constatat că inventarul școlii „în afară de unele mobile” este complet, dar există un deficit mare în bugetul școlii. Se preia școala de stat, iar domnul Gurzo Imre „fost președinte își înaintează abzicerea (demisia n.n.) spre achitare, în numele întregii curatorime și își cere de la forul competent absolvirea.”⁷²

Alexa Pop îl informa pe revizorul școlar Dariu Pop prin adresa 124 din 2 august 1919 despre preluarea școlii de stat făcându-i cunoscut că în luna aprilie 1919 armata română încartiruită în clădire a făcut pagube mai ales în materialul didactic, pagube de care trebuie absolutivă fosta conducere⁷³.

În 17 iulie 1919 Dariu Pop, revizorul școlar al județului, îi extindea procura nr. 3.250/1919 însărcinându-l și cu preluarea grădiniței de copii din Sanislău⁷⁴. Preluarea are loc în data de 30 iulie 1919, la eveniment participând Alexa Pop, Augustin Szabó, epitropul denumit, Baumgartner György, fost epitrop, Remezc Budó – învățător, notar ad-hoc al preluării și Maria Szimon – conducătoarea grădiniței de copii.

La întrebarea lui Alexa Pop dacă se învoiește cu preluarea grădiniței, „György Baumgartner declară că se învoiește să predea în folosul statului român edificiul grădiniței cu toate mobilele și superedificate aparținătoare, cu aceea condițiune că dacă statul român în venitor îl va folosi ca azil de copii și să nu fie alt scop, iar din contră edificiul rămâne în posesiunea comunei Sanislău, deoarece numai folosința e întăbulată pe edificii. A s t f e l , preluarea se consideră făcută și așa se continuă pertractarea și revidimarea inventarului”⁷⁵.

Conducătoarea grădiniței de copii este însărcinată și pe mai departe cu conducerea grădiniței de copii până la alte dispoziții, avându-se în vedere cum a condus instituția în trecut⁷⁶.

Preluarea școlii din Sătmărel a decurs însă cu probleme din cauza opoziției președintelui scaunului școlar Andor Szarka. Adresa de împuternicire pentru preotul local Ioan Mihalca din partea revizorului școlar județean Dariu Pop, poartă același număr de înregistrare ca și cea din Sanislău (3.260/1919) și aceeași dată (14 iunie 1919)⁷⁷. Probabil au fost trimise aceleași adrese la toate comunele unde existau școli de stat.

Adunarea de preluare s-a desfășurat în ziua de 14 iulie 1919, la ea fiind prezenți Ioan Mihalca, preotul local, împuternicitul revizorului școlar județean, Demetriu Șuta, Alexandru Szilágyi, Traian Șuta, locuitori în Sătmărel și Andor Szárka, fost președinte al curatoratului școlar maghiar.

Andor Szárka nu a făcut predarea „cu scuze că pe el l-a denumit de preside fostul prefect maghiar, școlile de stat nu le predă statului român, nici la porunca actualului prefect român comitatens, căci conferința de pace încă nu a decis că comitatul (sic!) Sătmăru să va

⁷¹ Document aflat în colecție particulară.

⁷² *Ibidem.*

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

⁷⁷ ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar 359, f. 86.

adnexa la România Mare, ori va rămânea Ungariei, deci până la acel decis el, ca maghiar, **nu predă** școlile de stat maghiare din Gidani⁷⁸.

Prin adresa nr. 97/1919 din luna iulie preotul Ioan Mihalca înștiința Revizoratul Școlar Județean despre împotrivirea lui Andor Szárka care s-a scuzat cu faptul că „pre el l-a denumit de preside al curatoratului prefectului județului de atunci, el refuză predarea școlilor, până ce nu va primi și acum, el însuși, la adresa sa, îndrumarea prefectului de azi al județului, ca aieve să predea școlile de stat maghiare în posesiunea statului român⁷⁹”.

Urmare a adresei scrise el primește verbal ordinul să preia școlile, neținând seama de opoziția lui Andor Szárka: „Rezistența lui Andor Szárka nu face nici o împiedicare la preluare⁸⁰”. Deci în 20 iulie Ioan Mihalca declara solemn „de proprietatea statului român aceste școli de stat fost maghiare, cu toate zidurile, întreg intravilanul, cu toate mobilierele, instrumentele de învățământ și cu toate ce se află în lăuntrul saelor școlare...”⁸¹.

Ce s-a predat? Din fericire preotul Mihalca a notat în mod minuțios tot ce a găsit în școlile de stat. Vom enumera pe categorii de obiecte inventarul. Ca mobilier sunt notate: tablă neagră – 1, masă pentru învățători – 1, podium – 1, scaune pentru învățător – 2, dulap pentru păstrarea instrumentelor școlare – 1, sobă de încălzit – 1, bănci pentru școlari – 16, ținător de apă cu scaun – 1, cuiere pentru hainele școlarilor – 12. Ca instrumente de învățământ sunt notate: globul pământului – 1, harta celor 5 continente – 1, harta Europei – 1, harta Ungariei – 1, cub decilitră – 1, 1 metru de lemn, planșe de istorie naturală – 15 buc.

Protocoale folosite în administrarea școlilor: protocol de susceperă pe anul 1916-1917 (1), protocoale de materie propusă (2), protocol de progres (1), protocol de vizitat (1), protocoale pentru școala de repetiție (4), protocoale nefolosite (5), indice scrise pentru elevi (50). Dintre cărțile folosite în procesul de învățământ sunt notate nu mai puțin de 121 de cărți de diferite specialități: cărți de citire, limba maghiară, geografie, aritmetică, ... toate în limba maghiară⁸². Nu a existat nicio carte în limba română!

Pentru comparație dăm și datele privitoare la școala confesională românească din Medieșu Aurit pentru anul școlar 1913-1914. Situația credem că era cam la fel în toate școlile confesionale.

Școala era din lut, cu 5 încăperi și cu o sală de clasă (10x8x4m), cu 16 bănci pentru școlari. Aveau următoarele manuale: *Catehismul* de I. Alexi (30 buc.), *Istoria Biblică* de Gavril Pop (15 buc.), *Abecedar român* (30 buc.), *Legendar* (20 buc.), *Aritmetică* de Bodnar și Mihály, *Limba maghiară* de Kozma, Szöllösi și Ember (40 buc.), ultimele trei în limba maghiară⁸³.

Preluarea școlilor de stat maghiare, comunale și a grădinițelor de copii în vara anului 1919 în județul Satu Mare credem că a fost o operație de succes, deși procesul s-a desfășurat în condiții deosebit de grele. Să nu uităm că armata română se afla pe Tisa, iar județul Satu Mare era condus după legile militare, fiind situat în imediata apropiere a frontului. Apoi, nu trebuie să uităm că existau tot felul de opoziții împotriva noii administrații românești, reușindu-se cu mare greutate să se pună pe picioare o astfel de administrație din mers dacă putem spune așa, mai ales prin aducerea unor specialiști din alte părți și folosindu-se încă o lungă perioadă vechii funcționari maghiari.

Este un fapt remarcabil schimbarea majoră care a avut loc la nivelul învățământului primar sătmărean. Câteva cifre sunt destul de concludente. Astfel, dacă în 1918 existau 93 școli

⁷⁸ *Loc. cit.*, f. 91-92.

⁷⁹ Parohia ortodoxă română Sătmărel, dos. 8, neinv.

⁸⁰ ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. 359., f. 92.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*, f. 92.

⁸³ *Loc. cit.*, dos. 318, f. 318.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

primare confesionale românești și 82 școli de stat maghiare, în anul 1920 avem tot 93 de școli confesionale românești, dar se modifică situația școlilor de stat cu limba de predare română care erau 90 și 12 cu limba de predare maghiară. Numărul învățătorilor era de 623 din care 222 de învățători de stat români, 100 de învățători de stat minoritari, 90 de învățători confesionali minoritari⁸⁴.

Ce a însemnat noul învățământ primar românesc de stat pentru populația satelor în marea ei majoritate românească? În primul rând, o creștere semnificativă a numărului de elevi români care au urmat școala. Astfel, în anul 1920 din 27.970 de elevi români între 7-18 ani au urmat școala 20.139, deci în procente 72%. În anul 1925 din 32.904 elevi între 7-18 ani, 26.572 urmat școala, în procente 82%⁸⁵.

Dar cel mai bine ne ilustrează saltul fantastic pe care îl face învățământul românesc două dintre localitățile la care am făcut referire în rândurile de mai sus, Mădărasul și Sătmărelul. Astfel, din Mădăras în 1938 proveneau nu mai puțin de 200 de intelectuali, răspândiți în toată țara⁸⁶. Din Sătmărel proveneau în 1937 nu mai puțin de 30 de elevi care studiau la școlile superioare, secundare, profesionale sau de meserii⁸⁷.

Deja în 1930 procentul cunoscătorilor de carte din județul Satu Mare era de 65,4% din populație față de 55,0% de cunoscători de carte din timpul regimului maghiar, deci o creștere de 10,4 procente⁸⁸.

Anexe

1

1919 iunie 14, Satu Mare. Revizorul școlar Dariu Pop îi cere protopopului Alexa Pop ca în termen de 8 zile școala de stat să fie preluată de către statul român.

Revizoratul Școlar al Județului Satu Mare
Nr. 3250/1919

D<omniei> sale D<omnu>lui Alexa Pop, Protopop

Conform dispoziției Consiliului Dirigent sunt a prelua toate școlile de stat pentru Statul Român.

Pentru executarea mai grabnică în actualele împrejurări, sunte<ți> rugat ca în termen de 8 zile să binevoiți a prelua în numele meu Școala de stat din comuna Sanislău, dregând două procese verbale din care unul îl veți trimite acestui Revizorat.

Mulțumindu-vă pentru serviciul adus semnez.
Satu Mare la 14 iunie 1919

**Revizor Școlar,
Dariu Pop**

<stampila Revizoratul Școlar, jud. Satu Mare, România>

N.B. Veți numi și un epitrop (gondnok) de încredere.

f. 1v: Nr. 3.250/1919 Luna iunie 16/ Rev<erendisimul> domn Alexa Pop, protopop/
Szaniszló.

⁸⁴ V. Ciubotă, *Lupta românilor...*, p. 293. Datele sunt luate dintr-o situație întocmită de Onisifor Ghibu.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 296.

⁸⁶ Ștefan Mărcuș, *Sătmar*, Editura Tipografia românească, Oradea, 1936, p. 189.

⁸⁷ ANSM, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos 359, f. 108.

⁸⁸ Augustin Caliani, *L'enseignement primaire et secondaire en Transylvanie avant et après 1918*, Bucarest, 1944, p. 20

Protocol

2

1919 iunie 25, Sanislău. Protocol privind preluarea școlii de stat cu toate bunurile imobile și mobile, de către preotul și protopopul Alexa Pop, ca împuternicit al statului român, Revizoratul școlar al județului Satu Mare.

Luat în Sanislău la 25 iunie 1919 în sala de cancelarie a școlii de stat ad hoc.

Prezenți

Rev<erendisimul> D<omn> Alexă Pop preot – protopop, comisarul preluării școlii de stat, D<omnu>l Augustin Szabo, farmacist, denumit epitrop, D<omnu>l Gurzó Imre, fost președinte al senatului școlar de stat, D<omnu>l Baumgartner György, fost epitrop al școlii, Remcz Budó, înv<ățător>, Horvat Imre, înv<ățător>, György T. Piroška, înv<ățătoare>.

Obiect:

1. Prelurea școlii de stat din Sanislău.

D<omnu>l Alexa Pop, comisarul preluării citește rescrisul D<omnu>lui Revizor al județului Satu Mare, în care îl plenipotențiază spre a prelua școala de stat din Sanislău.

Se ia la cunoștință.

2. Se constată pe baza inventarului vechi toate mobilele și recuzitele mișcătoare a școlii.

Cu citirea inventarului vechi să constată, că afară de unele mobile, toate sunt de față și să preiau.

3. Să citește preliminarul vechi, autenticat a școlii.

Să ia la cunoștință, cu acea excepție, deoarece preliminarul să încheie cu deficit mare, pentru egalare este îndemnată direcțiunea școlară să facă un preliminar nou.

Astfel, preluarea școlii de stat e îndeplinită, D<omnu>l Gurzó Imre, fost președinte își înaintează abdicarea spre achitare, în numele întregii curatorime și își cere de la forul competent absolvirea.

Se ia spre știință.

Luându-să acest protocol în două exemplare, să cetește, să primește și să subscrie.

D<at> c<a> m<ai> s<us>.

Alexe Pop

Protopop comisar

Aug<ustin> Szabó

Epitrop interimar

Remcz Budó

în<vățăto>r, ca notar al preluării

Gurzó Imre

Baumgartner György

Gyögy Piroška,

Horvat Imre

<f. 2V:> 13 – 919 Protocol de preluare a școlii de stat / un exemplar l-am predat în persoană Revizoratului în 30/VI 919.

3

1919 iulie 2, Sanislău. Protopopul Alexa Pop îl anunță pe revizorul școlar Dariu Pop că a preluat grădinița din localitate și că armata română a produs pagube școlii.

Domnule Revizor Școlar!

Su % aclud protocolul despre preluarea asilului de stat din Sanislău. Totodată am onoarea a vă aduce la cunoștință, cum că miliția română încartiruită la școala de stat din loc a făcut pagube în instrucție, despre ce D<omnu>l Czifra Augustin Bela a făcut arătare Comandamentului, de unde a primit un certificat că va despăgubi școala, ce e datoare, nu cred să se împlinească. Asta pentru acea amenințare că epitropul registrator e dator pentru acea daună.

Sanislău la 2 VIII 919

Alexa Pop, protopop

<Pe f.1v: > 9 – 919

4

1919 iulie 20, Gidani. Parohul local Ioan Mihalca preia școala din localitate în numele statului român, în ciuda împotrivirii fostului președinte al curatoratului școlar maghiar, Andor Szarka.

Proces verbal,

Luat în Gidani – Szatmárzsadány la 20 iulie 1919

Prezenți: Ioan Mihalca paroh local, protopop onorar și asesor consistorial, ca emisul Revizoratului Școlar al județului Sătmar, Demetriu Șuta, Alexandru Szilágyi și Traian Șuta, locuitori în Gidani.

Obiect: Preluarea școlilor de stat maghiar<e>. Ioan Mihalca, paroh local, protopop onorar și asesor consistorial face cunoscut prezenților, că în tenoarea pe baza ordinățiunilor Comitetul Dirigent, toate școlile de pe teritoriul ocupat de armata română și adnecele la Regatul României Mari, sunt a să prelua în posesiunea statului român în 14 iulie a<nul> c<urent> a venit a prelua școlile fostului stat maghiar din comuna Gidani și conform îndrumării primare a chemat la preluare și pe d<omnu>l Andor Szarka, fostul preside al curatoratului școlar maghiar ca să predea acelea școli. Acest preside a refuzat predarea cu scuza, că pe el l-a denumit de preside fostul prefect maghiar, școlile de stat nu le predă statului român, nici la porunca actualului prefect român comitatens, căci conferința de pace încă nu a decis că comitatul (sic!) Sătmar să va adnexa la România Mare, ori va rămânea Ungariei, deci până la acel decis el ca maghiar, nu predă școlile de stat maghiare din Gidani.

În acest sens am făcut arătare oficioasă su n<umele> 97 – 1919 revizoratul școlar din Satu Mare, care în 16 iulie verbalmente, mi-o impus cât mai grabnica preluare a acelor școli de stat în folosul statului român, luându-se proces verbal în două exemplare, denumindu-se un epitrop școlar pentru paza acelor școli. Rezistența lui Andor Szarka nu face nicio împiedicare la preluare.

Deci în urma celor impuse, prin aceasta, declar de proprietatea statului român aceste școli de stat fost maghiare, cu toate zidurile, întreg intravilanul, cu toate mobilierile, instrumentele de învățământ și cu toate ce se află în lăuntru salelor școlare, despre ce inventar separate să va lua și să va adnexa la acest proces verbal.

Gidani la 20 iulie 1919

Înaintea noastră

Demetriu Șuta

Alexandru Szilagy

Traian Șuta

Mihaela Sălceanu

Ioan Mihalca

paroc gr<eco> cat<olic> de Gidani,

protopop onorar și asesor consistorial ca preluator al școlilor

Inventarul salei claselor IV-VI

Mobile școlare			
1	Tablă	neagră	1
2	Masă	pentru învățător	1
3	Podiu	su masa învăț<ătorului>	1
4	Scaune	pentru învățător	2
5	Dulap	pentru păstrarea instrumentelor	1
6	Sobă	de încălzit sala	1
7	Bănci	pentru școlari	16
8	Ținător	de apă cu scaun	1
9	Cuiere	pentru hainele elevilor	12
Instrumente de învățământ			
1	Glasul pământului		1
2	Charta celor 5 Contingente		1
3	Charta Europei		1
4	Charta Ungariei *		1
5	Cub deci litru		1
6	1 metru de lemn		1
	Se află în sala I		
Protocoale			
1	Protocol de suscepere		1916-17
2	Protocol de materie propusă		
3	Protocol de progres și abc		
4	Protocol de vizitat		
5	Protocoale p<entru> școala de rep<etiție>		4
6	Protocoale anuale nefolosite		5
Tipuri de istorie naturală			
1	Diferite icoane		15
2	Indice pentru elevi scrise **		50
Cărți școlare			
1	M<agyar> olvasó könyv V-VI oszt<ály> (Carte de citire maghiară pentru clasele V-VI)		5
2	M<agyar> olvasó IV osztály (Carte de citire maghiară pentru clasa a IV-a)		9
3	M<agyar> olvasó II (Carte de citire maghiară pentru II)		2
4	M<agyar> olvasó II (Carte de citire maghiară pentru II)		2
5	Magyar nyelvtára IV (Limba maghiară pentru IV)		2
6	Földrajz V-VI (Geografie pentru V-VI)		7
7	Földrajz IV (Geografie pentru IV)		1
8	Magyarok története VI (Istoria Ungurilor pentru VI)		6
9	Vegyten Természetan (Chimie și Științele naturii)		2
10	Számtan (Aritmetica)		13
11	Mértan V-VI. (Geometria)		2
12	Alkotmánytan (Drept constituțional)		9
13	Gazdaságtan V. (Economie)		4
14	Gazdasági olvasókönyv (Lecturi economice)		5

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

15	Nyelvtan III-IV. (Gramatica)	16
16	Kis katekizmus	1
17	Egészségtan (Igiena)	1
18	Tanítók részére szakkönyv (Manual pentru învățători)	6
19	Polgári ifjusági növénytan (Botanica)	1
Hivatalos levelezések, akták. II csomagban 1905-1918) Corespondența oficială în două pachete 1905-1918)		
A szakleltárból hiányzik (Din inventarul de specialitate lipsesc)		
1	Gyalulatlan deszka – O scândură negeluită	
2	Ráma fűrész – două ferestraie de rame	
3	Giyalu – un gilău	
4	Fanyelü kés – 4 cuțite cu mâner din lemn	
5	Csont kέα – 2 cuțite de os	
6	Sarok – 5 colțuri	
7	Csipkés véső – o daltă zimțată	
8	Doboz fénykép sarok – o cutie de colțare pentru fotografii	
9	Doboz iratí kapcsok – o cutie de agrafe	
10	Színes papír vegyes – 79 hârtii colorate, diferite	
11	Egy egész iv vászon papír – o coală de hârtie pânzată	
12	Darab méteres fekete vászon – o bucată de pânză neagră	
13	Köteg papír minták – 2 legături de hârtie cu modele	
Az iskolai felszereléséből hiányzik – Din rechizitele școlare lipsesc		
1	Doboz kréte – o cutie de cretă	
2	Darab bádog deciliter – o măsură de decilitru	
3	Darab badog centiliter – o măsură de centilitru	
4	Törlő ruha – o cârpă de șters	
5	Köpő csésze – o scuipătoare	
At ifjusági könyvtárból hiányzik – Lipsesc din biblioteca școlară		
1	Gyulai Pál – Aprobb gyermekmesék – Povești scurte pentru copii	2
2	Benedek Elek: Madár mesék – Poveștile păsărilor	1
3	Benedek Elek: Pásztor mesék – Povești păstorești	1
4	Posa Lajos: Száll az ének – Zboară cântecul	2
5	Rákosi Viktor: Kéthavi lakoma – Ospăț de două săptămâni	2,50
6	Sebök Zsigmond: Macko csudajárásai – Isprăvile ursulețului	2
7	Toth Béla: Makvetők – Semănători de ghindă	
8	Ambrus Zoltan: Berzsényi báro kalandja – Peripețiile baronului Berzsényi	4
9	Ambrus Zoltán: Az alkohol – Alcoolul	4
10	Gvadányi Jozsef: A peleskei notáriuș – Notarul din Peleş	0,50
11	Verne Gyula: Tizenötves kapitány – Căpitan la 15 ani	2,80
De la clasa I-a lipsește		
12	1 scaun și 1 orologiu	

Așa am scris și în inventarele sușternute la Revizorat.
Gidani 23/ VII 919
I. Mihalca⁸⁹

5

1919, iulie 24, Sanislău. Farmacistul Augustin Szabo este desemnat să preia școala din Sanislău în numele statului român.

Domniei Sale Domnului Augustin Szabo, farmacist în Sanislău

Su nr. 3250 a<nul> c<urent> am îndrumare ca pentru școala din loc de stat, care o vom prelua în 24 l<una> curentă d<imineața> la oarele 9 se numesc Epitrop, drept aceea prin aceste pre Domnia Ta te denumesc de epitrop a Școalei române de Stat din Sanislău, împuternicindu-te a prelua inventariul și a le confrunța cu obiectele din diurnă.

<f. 1v:> 9 – 919 / Pentru preluarea școalei de stat recercare.

6

1920 ianuarie, Gidani. Protocol privind alegerea membrilor sfatului școlii primare naționale locale. Se stabilesc detalii referitoare la Spectacolul de colinzi și poezii „Înființarea României Mari”, prezentat de Crăciun.

Protocol

Luat în Gidani în ședința senatului bisericesc ținută la ianuar 1920.

Prezenți: subscrișii.

Obiectul I.

Delegarea celor 6 membrii la Sfatul școalei primare naționale locale.

Parocul deschizând ședința, notifică, că conform (sic!) „Decretului privitor la reorganizarea învățământului primar” edat de Consiliul Dirigent Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, conform paragrafului 9, senatul bisericesc are să-și delege din sânul său 10 membrii ca delegați în sfatul școalei primare naționale locale. Membrii au să fie trecuți de 30 de ani, conform paragrafului 10 al decretului.

Roagă Senatul să-și delege doar 6 membri la acel sfat, cari vor fi insinuați revizorului școlar.

Ad I decis.

Senatul bis<ericesc> gr<eco> cat<olic> în sfatul școalei primare naționale delegă pe:

1. Parocul Ioan Mihalca
2. George Șuta I
3. Ambroziu Luțaș
4. George Pop
5. Nicolae Dutca
6. George Șuta a Gligor

⁸⁹ Arhivele Naționale Direcția județeană Satu Mare, *Colecția Documente ecleziastice*, dosar nr. 359, f. 91-92.

Pe aceeași filă la rubrica Observări Mihalca a mai notat: „Teritoriul comunei 3.365 jug<ăre> cat<astrale> din cari: Posesorii mari au 2071, sătenii 1294, de tot 3.365”.

* Peste hărți s-a tăiat.

** Peste protocoale și planșe de istoria naturală este tăiat.

Aspecte ale preluării școlilor de stat maghiare din județul Satu Mare...

Din partea comunei delegă:

1. Nicoară Lobu
2. Ion Fabian
3. Ioan Pop
4. Alexandru Șuta
5. George Popan
6. Ioan Șuta al Nasti

Obiectul II:

Prezidele notifică că învățătoarea Aurora Lolica Mihalca s-a pregătit cu fetele adulte să predea în sărbătorile Crăciunului o reprezentațiune teatrală „Înființarea României Mari” cu corinzi și câteva poezii. Are să o predea în folosul bisericii. Roagă curatorimea să-i esopereze permisiune de reprezentare de la pretură, să stabilească prețul intrării, să pună casier și controlor și să ceară asistența a 2-4 jandarmi pentru scutirea școalei unde se va preda teatrul la cinci oare după miezăzi în I eventual și a II zi de Crăciun.

Senatul să binevoiască a conceda reprezentarea piesei în școala confesională. Dacă ar fi reprezentarea în școala de stat venitul ar fi ½ al fetelor pentru spesele lor făcute deja și ½ în folosul școalelor naționale.

În 19 ianuarie 1920 s-au prezentat 4 fete cerând spesele ce le-au dat ele, afară de spesele ce le-au dat laolaltă cu celelalte fete, că așa s-a decis la ținerea reprezentației teatrale.

Ioan Mihalca le restituie aceste sume:

1. Emilia Popan 10
2. Terezia Cörmös 10
3. Maria Ziman 5
4. Iuliana Motișan 10

De tot suma 35 c<oroane>

Subscrisele recunoaștem că am primit sumele de sus.

Emilia Popan, Terezia Cörmös, Maria Ziman, Iuliana Motișan.

Ad II decis:

Să decide ca reprezentarea să se facă în școala de stat cu prețul de intrare de 3 cor<oane> în I zi de Crăciun și 2 cor<oane> [în] [a] II zi de Crăciun, iar venitul de ½ în spesele făcute de fete și ½ în folosul pruncilor săraci, pentru cărți.

7

1919 iulie 30, Sanislău. D<omnu>l George Baumgartner, fost epitrop și totodată plenipotențiatul președintelui senatului școlar, este de acord să predea statului român clădirea grădinei de copii din Sanislău. Directoarea Maria Szimon acceptă să aibă grijă de edificiu până se va muta.

Protocol

Luat în Sanislău la 30 iulie 1919 în edificiul grădinei de copii.

1. Preluarea edificiului grădinei de copii de stat din loc.

Prezenți:

Rev<erendisimul> D<omnu>l protopop Alexa Pop ca comisarul (sic!) preluării, D<omnu>l Augustin Szabo, farmacist ca epitrop denumit, D<omnu>l George Baumgartner, fost epitrop și totodată plenipotențiatul președintelui senatului școlar, care din cauza afacerilor oficiale nu s-au prezentat la preluare, Remecz Budó, învățător de stat, ca notarul denumit al preluării și d<omni>șoara Maria Szimon, conducătoarea grădinei de copii din loc.

După ce Rev<erendisimul> D<omn> Alexa Pop comisarul preluării cetește referatul

Mihaela Sălceanu

Revizorului județului Sătmar de sub N^{umă}rul 3250/1919 și făcând cunoscută prezentarea oficioasă a D^{omniei} sale întreabă pe D^{omnu}l George Baumgartner, să se declare că se învoiește a preda edificiul grădinei de copii cu toate instrucțiunile și super edificatele aparținătoare edificiului?

D^{omnu}l George Baumgartner fost epitrop în numele prezidentului să declare, că da, edificiul grădinei de copii și toate instrucțiunile cu toată onoarea le predă în folosința statului român cu aceea, condițiune că dacă statul român în viitor îl va folosi ca azil de copii să nu fie alt scop, la din contră edificiul rămâne în posesiunea comunei Sănislău deoarece numai folosința e întăbulată pe edificiu.

Astfel, preluarea se consideră făcută și așa să continuă pertractarea și verificarea inventarului. După ce revidimarea inventarului s-au efeituit, să constată cum că toate obiectele cari sunt o mulțime, au fost manuate în cea mai exemplară ordine și afară de unele cari s-au luat în folosință toate sunt de față. Și comisiunea să simte obligatoare a-și exprima recunoștința față de Domnișoara Maria Szimon, conducătoare grădinei de copii, care cu mare dragoste și grije a păstrat așa de frumos toate recuzitele.

Astfel, terminându-să preluarea edificiului și a tuturor recuzitelor grădinei de copii, D^{omnu}l Augustin Szabó, epitrop, roagă pe D^{omni}șoara Maria Szimon conducătoare grădinei de copii ca și mai departe să binevoiască a griji de toate recuzitele și de mobilele grădinei de copii până la altă dispozițiune, adecă până ce va locui în edificiu.

D^{omni}șoara Maria Szimon cu toată afabilitatea va manua și va avea grije și mai departe până la altă dispozițiune, respective până la mutarea ei din edificiu, când apoi toată îngrijirea o preia D^{omnu}l Augustin Szabó.

Cetindu-să protocolul să subscrie.

D^{at} c^a m^{ai} s^{us}

Alexa Pop

Protopop comisar

Augustin Szabó

Epitrop interimal

Remcz Budó, înv^{ățător} ca notarul preluării

Baumgartner George

igazgató, gondnok,

Szimon Mária

Mihaela Sălceanu
Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
ela_1975@yahoo.com